

Bírói függetlenség és felelősség

(Miskolc, 2019. január 25.)

*„Hirdettem tanítványaimnak népem ideálját,
A nagy időket tétlenül ne várják,
Csak küzdve látnak boldogabb jövőt.”*

Az idézet Csengey Gusztávnak, az Eperjesi Jogakadémia egykori legendás tanárának „*Vallomás*” című verséből származik.

A magyar jogászság pedig megfogadta a hozzá hasonló mesterek tanácsát: a nagy időkben a magyar jogászság sosem tétlenkedett, hanem az események élére állt. Ha kellett tollal, ha kellett fegyverrel a kézben küzdött a boldogabb jövőért.

A magyar közismerten jogásznemzet. Ezeréves államiségünk elválaszthatatlan része a szabályozottság. Gondoljunk csak államalapító Szent István király törvényeire, sőt, fiához, Szent Imre herceghez intézett intelmeire. Utóbbiak korai alkotmányos alapvetésnek is tekinthetők.

Az angliai Magna Chartával szinte egy időben adta ki II. András nemesi alkotmányunkat, az Aranybullát.

Feltételezések szerint Hunyadi Mátyást nem „jócselekedetei”, hanem törvényalkotó tevékenysége miatt nevezte az utókor „igazságos” Mátyásnak. Ha erről a szakkifejezések pontos használatára oly kényes jogászokat is megkérdezték volna, lehet, hogy „jogalkotó” Mátyásként ismernék őt.

Nem különben a Bolognat, Padovat megjárta középkori jogtudósok tucatjait. Közülük egy, a legkiválóbb: Werbőczy István. 1514-ben összeállított Hármaskönyve évszázadokig hivatkozási alap volt, még a XX. században is.

Az 1848-as áprilisi törvények forradalmi hevületben született, európai szinten is előremutató megoldásai végül a kiegyezést követően, fokozatosan váltak a magyar jogrend részévé.

Azért tartom fontosnak kiemelni ezeket a „mérőköveket”, mert manapság oly sokszor kérjük számon hazánkon a „jogállamiságot” – nem tisztázva persze, hogy ebbe a fogalomba valójában mit értenek bele.

Mielőtt a hozzánk sokszor nem minden rosszindulat nélkül intézett kérdésekre válaszolnánk, ne feledjük el, hogy a magyar jogállamiság ezer éves. És gyakran olyan országok képviselői kérdőjelezik meg jogrendszerünk alapjait, amelyek a XIX. századig önálló államiséggel sem rendelkeztek.

De miért is játszhattak Magyarország történetében ilyen komoly szerepet a jogászok? Ennek oka az lehetett, hogy nem csupán „jogi szakmunkásként” tekintettek magukra, hanem akartak és tudtak is a társadalmi folyamatok alakítói lenni: köztisztviségeket vállaltak, mint Deák Ferenc. Zenét szereztek, mint Verebi Véghe János kúriai bíró. Vagy épp verset írtak, mint Csengey Gusztáv.

A történelem sokszor megakasztotta, kerülőútra terelte, de legalábbis lelassította Magyarország szerves

jogfejlődését. Az Eperjesi Jogakadémia sorsa is jól mutatja ezt. Az viszont vitathatatlan, hogy Miskolc csak nyert a komoly hagyományokkal rendelkező jogászképzés 1919-es befogadásával.

A miskolci jogászképzés a második világháború után a város iparához idomuló képzések térnyerésével háttérbe szorult, majd egy 1949-es miniszteri rendelet nyomán meg is szűnt.

A Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara – e néven indult újra a jogászképzés 1981-ben Miskolcon.

A kar újjászületése körül olyan szakemberek bábáskodtak, mint Kulcsár Kálmán, Kratochwill Ferenc vagy Peschka Vilmos. Az első oktatói generáció tagja volt többek között Kahler Frigyes, Stipta István és az a Zlinszky János, aki később a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának újjáalapításában is részt vett.

Az újraindult miskolci jogászképzés színvonalát pedig mi sem mutatja jobban, hogy az OBH két elnökhelyettesének – Gyarmathy Juditnak és Vajas Sándornak – is Miskolc az alma matere.

A rendszerváltozás környékén tehát újra virágozni kezdett a jogászképzés – nem csupán Miskolcon, de az ország számos más egyetemén is.

De vajon visszanyerheti-e a jogászság azt a társadalomformáló szerepet a XXI.

század elején, amit a reformkorban és a századelőn töltött be?

A jogi képzés népszerűsége és a jogászság máig meglévő presztízse alapján fennáll erre a lehetőség, de csak akkor, ha hagyományainkból erőt merítve reagálunk a modern idők kihívásaira.

Nem véletlen, hogy amint lehetett, a miskolci joghallgatók is becsatlakoztak az UNESCO által a szellemi-kulturális örökség részeként elismert selmeci diákhagyományok ápolásába.

A magyar jogászság ugyanis a történelem során helyesen ismerte fel a hagyományokon alapuló fejlődés hatékonyságát. Ezt a módszert a reformkor óta „fontolva haladás” néven ismerjük és a kiegyezést követően hazánk egyik legvirágzóbb korszakát eredményezte.

A jogászság ugyanis a reformokban játszott szerepe ellenére konzervatív alapállású és különösen igaz ez a bíróságokra.

De ez nem negatívum, sőt! Úgy szoktam ezt megfogalmazni, hogy a bíróságoknak a XIX. századi ethosz megtartása mellett kell a XXI. századba lépniük. Csak az a bírósági szervezet lehet ugyanis sikeres, amely nem vonul elefántcsonttoronyba, hanem fel meri vállalni azt a társadalmi szerepet, sőt, kulturális missziót, amit a harmadik hatalmi ágnek egy jogállamban be kell töltenie.

Az, hogy egy ország jogrendszere és jogi kultúrája milyen irányba fejlődik – vagy fejlődik-e egyáltalán – nagymértékben múlik a bíróságokon.

Jogszociológiai közhely, a jog alkalmazásával alakítjuk is a jogot, így végső soron a jogalkotó akaratának érvényesülése is a bíróságok hozzáállásán múlik.

Társadalomformáló szerepet viszont az ehhez társuló felelősség elutasítása nélkül nem lehet vállalni. A bírói függetlenség kényelmes szerep, ám a függetlenség nem egyenlő a felelőtlenséggel.

A bírósági igazgatási rendszerek elemzése során gyakran felmerülő kérdés, hogy mi adja meg a bíró, és ezáltal végső soron az általa hozott ítélet legitimitását?

Vajon csak üres frázis, ha egy bíró „*a nép nevében hirdet ítéletet*”, mint teszik azt Németországban?

Az „*in namen des volkes*” kijelentés értelmét persze csak akkor érthetjük meg, ha tisztában vagyunk azzal, hogy a németek a bírói hatalmat valóban a népszuverenitásból eredeztetik.

De mi adja a magyar bíró legitimitását? Formális válaszunk az lehetne, hogy az államfő általi kinevezés.

Vajon eretnokség volna azt mondanunk, hogy a magyar bíró hatalma is a népszuverenitásból fakad?

Hiszen a bíró formális kinevezőjét, a köztársasági elnököt az Országgyűlés, a legfőbb népképviselői szerv választja. Ahogyan a kinevezési eljárásban fontos szerepet játszó OBH elnököt is. Ezentúl a bírák a nép által választott Országgyűlés törvényeit alkalmazzák.

Bár a fentiek elméleti okoskodásnak tűnnek, fontos üzenetet hordoznak: kinek felelős a bíró? Senkinek, hisz független? Ilyen válasz aligha képzelhető el, hisz valódi jogállamban a megosztott hatalomgyakorlásról van szó. Sem a bíró nem uralkodhat a törvényhozás felett, sem a törvényhozó, a végrehajtó hatalom nem uralkodhat a bírói ítéletek felett.

Talán mégis el kell fogadnunk, hogy mindegyik hatalmi ág legitimációja végső soron az állami hatalom alapjára, a népszuverenitásra vezethető vissza? Ennél komolyabb legitimáció egy demokráciában nem létezik.

És mindezek fényében mit jelent a bírói függetlenség? A bírák jogállásáról szóló korábbi törvény így fogalmazott: „*az ítélkező tevékenységében független bíró a bírósági szervezet tagjaként szolgálatot teljesít*”.

Ez a megfogalmazás jól ragadja meg a bírói függetlenség lényegét, hiszen az értelemszerűen a bíró döntési szabadságát jelenti.

A függetlenség ugyanis nem ad felmentést a hivatásbeli rend és etikai elvárások, szabályok alól. Vagyis az már nem a bírói függetlenség része, ha például a törvényi határidőket nem tarja be egy bíró az ítélet írásbafoglalása során. Sőt, ezért a bíró akár fegyelmi felelősséggel is tartozik.

A történeti alkotmányra is visszavezethető, hogy Magyarország Alaptörvénye a „*szabadság és felelősség*” cím alatt sorolja fel az alapvető jogokat és kötelelességeket. A

jogosultságok mellett ott áll egy kötelezettség – ha más nem, akkor legalább az, hogy mások azt a jogot kötelesek tiszteletben tartani.

A bíróságokról szóló fejezet címe így akár *„függetlenség és felelősség”* is lehetne.

A függetlenség ugyanis olyan szabadságot jelent, amellyel a bírácoknak újra meg kell tanulniuk élni. Ha a XIX. század vagy a XX. század elejének nagy bírói személyiségeire tekintünk – Mailáth Györgyre, Juhász Andorra – azt láthatjuk, hogy máig élő hatásukat az alapozta meg, hogy a függetlenséget nem egy olyan pajzsnak tekintették, ami mögé behúzódhattak, hanem olyannak, amelyre felállva megmutathatták magukat.

A kommunista rendszer nem ilyen szerepet szánt a bírácoknak. Ahogyan a büntetőbírói pályáját Miskolcon kezdő Pálkás György egyik utolsó interjújában elmondta, kezdőbírói fizetése kevesebb volt, mint egy diósgyőri segédmunkás bére. Ebben a korszakban a bírói függetlenség csak korlátozottan érvényesülhetett, a hivatásuk alapértékeit tisztelő bírácoknak pedig épp az volt az érdekük, hogy távol maradjanak a közélettől.

A bíró belső függetlenségének garanciája ekkoriban éppen az lehetett, hogy a jog értelmezésének szabadságával nem élt. Elbújt a jogszabály betűje mögé, a jogot szó szerint értelmezte, így menekülhetett meg az ideológia ingoványától.

A rendszerváltással viszont új korszak következett. Lehetőségünk van rá, hogy újra kiépítsük azt a jogász szerepet,

amelyre a reformkori jogászok öröksége predesztinál minket.

Csak arra tudom bízítani tehát a bírácokat, jogásztársaimat, hogy pusztán formális alkalmazás helyett értelmezzék is jogszabályainkat. Az értelmezés ráadásul sokszor nem kisebb feladat, mint az alkotás maga.

A jog alkalmazóinak nem megijedni kell a jogértelmezés felelősségétől, hanem élniük kell azzal a szabadsággal, amellyel az Alaptörvény e téren felruházta őket.

Ha így teszünk, akkor *„múltunk tusáin felépül a szebb kor”*, ahogyan azt Csengey Gusztáv versében megjósolta.